

nieuwe — psychoanalytische denkkader of hadden het over de ervaren hulp. Oury nam de tijd om uit te leggen dat ouders noch hun autistische of psychotische kinderen engelen zijn: sommige ouders doen het goed, andere laten hun (volwassen) kinderen alleen achter in de instelling. Momenten als deze studiedag vaccineren tegen de griep van het *evidence-based* werken met zware pathologieën. In het samen *existeren* met kleine en grote patiënten maken twijfel, aarzeling en evidentie beter deel uit van de turbulentie waarin men zich met hen begeeft, dan dat ze ingegeven worden door angsten voor bureaucratische of andere controle.

Het onbewuste bewust

Verslag van

Dag van de psychoanalyse — Op de persoon af, psychodynamische processen bij patiënt en behandelaar [Amsterdam, 9 februari 2011]

ROLIEN VAN MECHELEN-DE GOEDE

Gastheer van de Dag van de Psychoanalyse was het Nederlands Psychoanalytisch Instituut (NPI), dat dit jaar vijfenzeftig jaar bestaat. Rob van der Planck, voorzitter van de Raad van bestuur van het NPI, stelde in zijn openingswoord «dat de bankanalyse gezichtsbepalend is voor onze professie. Het NPI kan en zal zich niet neerleggen bij de beslissing van het College van Zorgverzekeraars om de klassieke psychoanalyse niet meer te vergoeden vanuit de basisverzekering. Er wordt met volle energie gewerkt aan het mogelijk maken van een *randomised controlled trial*, zodat er in ieder geval in de nabije toekomst een flink aantal analyses onder deze onderzoeksomstandigheden kan starten.»

Jolien Zevalkink, dagvoorzitter, gaf in haar openingswoord aan dat het psychodina-

misch onderzoek zich richt op het verbeteren van het contact tussen behandelaar en patiënt, onder andere door het onbewuste, zowel van de patiënt als van de behandelaar, te onderzoeken.

Ap Dijksterhuis, hoogleraar van de psychologie van het onbewuste, houdt zich bezig met onderzoek naar het nemen van beslissingen. Economen domineren het onderzoek op dit gebied. Zij gaan ervan uit dat mensen beslissingen nemen aan de hand van rijtjes plus- en minpunten. Uit psychologisch onderzoek blijkt echter dat het onbewuste systeem een veel grotere capaciteit heeft dan het bewuste denken, doordat het onbewuste verbanden kan leggen. Mensen die de tijd nemen om hun onbewuste aan de gang te zetten nemen de betere beslissingen.

Daarna sprak Toni Ladan meeslepend over «het onbewuste» in de psychoanalyse van meneer B, die hem in slaap maakte. Ladan werd zich bewust van de onbewuste afweer van de heer B door zijn eigen innerlijke reacties tegenover en naast de gevoelens van meneer B te plaatsen: «Meneer B praatte volop tijdens de sessies. Ik weerde mijn ongerustheid af. Ik dacht, de analyse gaat goed en dat gevoel wilde ik niet verstoren. Tot ik wat meer naar het proces ging kijken en merkte dat ik mij eigenlijk dood moest houden van hem. De vanzelfsprekendheid van meneer B's gedrag was moeilijk in bespreking te krijgen. Zijn manier van doen verwees naar een innerlijke toestand waar hij zich niet bewust van was. Voor hem was er geen bewuste betekenis aan het «volpraten» van het hele uur. Het zich toe-eigenen door meneer B van dat wat ten grond lag aan zijn «vanzelfzwijgende» gedragingen was een proces dat veel tijd nodig had. Langzaam ging meneer B mee in het idee dat het misschien niet vanzelfsprekend was dat hij zich zo gedroeg.»

Uit de serie parallelsessies over de persoonlijkheid van de patiënt volgde ik de workshop *In gesprek met patiënt(en) over onbewuste processen tijdens behandeling*, waarin Nynke Colijn onderzoek besprak van de

Boston Change Process Study Group. Deze groep gaat uit van de stelling dat het continue proces van in contact zijn belangrijker is dan de inhoud van het besprokene. Therapeutische verandering vindt plaats tijdens ›moments of meeting›, momenten van afstemming tussen therapeut en patiënt. Idealiter is een therapie/analyse een lange rij van zulke momenten.

Caroline Koster vertelde in deze parallelsessie over de indrukwekkende serie ›moments of meeting› tijdens haar eigen analyse. Zij merkte haar angstig spieden naar boosheid pas op toen er ruimte kwam voor stilte. ›De stilte liet zich uitstellen, maar niet afstellen. En met de stilte kwam de spanning. Ik ging de stilte lezen en dacht dat mijn analytica boos op mij was. Ze ontkende het. Ik klapte dicht. Ik wist zeker dat ze boos was maar het niet wilde toegeven. Mijn moeder deed dit namelijk vroeger, stil zijn als ze boos was. Het werd me duidelijk hoe ik mijn eigen ervaringen van vroeger inbracht in momenten van stilte.›

Daarna sprak Maurice Timmermans over herkenbare ›moments of meeting› in zijn analyse: ›Ik ben mijn analyticus eens tegengekomen bij de Hema en een keer in de rij bij Albert Heijn. Ik stond versteld van het ongemak dat er zomaar tussen twee mensen kon bestaan. Ook was er een telefonische interruptie, dat gebeurde eigenlijk nooit, maar dit keer kon het niet voorkomen worden en ik was er al van op de hoogte gesteld. Ik werd getroffen door de werkelijke betrokkenheid van mijn analyticus en voelde diep dat ik bij hem in goede handen zou zijn als mij iets zou overkomen.›

Uit de serie parallelsessies over de persoonlijkheid van de behandelaar koos ik de

lezing van Kees Kooiman en Ingrid Groenendijk, *Zelfreflectie bij de ervaring van psychische doodsheid tijdens de behandeling*.

Zij spraken over het niemandsland waar behandelaar en patiënt in terecht kunnen komen, een land waar nauwelijks betekenis te vinden is, waar de patiënt actief het contact doods en leeg maakt. Pas als dit mechanisme herkend wordt, kan langzaam gewerkt worden aan het bewust maken van de gruwelijke leegte in het gevoel van de patiënt. Pas in de toenemende psychische vrijheid die een psychoanalytische therapie verschaft kan de patiënt meer bezielde, meer levend verder gaan.

Marja Rexwinkel vatte in een plenaire sessie de dag samen door ons langs haar rijke kennis van ouder-kindrelaties te voeren. Theorie en praktijk wisselden elkaar in hoog tempo af. Ze liet een ontroerend filmfragment zien van een baby die in zijn slaap begint te glimlachen bij het horen van het melodieuze gefluit van zijn vader ergens anders in huis. Ze vertelde dat het belangrijk is dat de zorg van de ouders aansluit bij de innerlijke ervaring van de baby. Pas dan kan het zelfgevoel van de baby zich ontwikkelen. Dit aansluiten is nodig om behoeftes als een deel van zichzelf te leren zien in plaats van als iets externs, als iets dat toevaltig plaatsvindt en daardoor onbewust onverklaarbaar blijft.

Het was een inspirerende dag. Inspirerend omdat de theorie over het onbewuste de dagelijkse praktijk in mijn spreekkamer ondersteunde — de dagelijkse praktijk waar het draait om het bewust maken van het onbewuste. Het lukte de jonge en oudere sprekers wonderwel om allerlei ontmoetingen met het raadselachtige onbewuste bewust te maken.